

Vajon miként történhetett meg, hogy a román kritikus szakma simán elment a Mértéket mértékkel című kolozsvári előadás mellett, tűnődtem magamban egy ideig? Nem hibátlan produkció a Matthias Langhoff rendezte Shakespeare-darab, az tény, de jó előadás, helye lett volna az UNITER-díjra jelöltek listáján. Két lehetséges választ is találtam a kérdésre, talán egyik nem független a másiktól. A Román Színházi Szövetség (UNITER) díjaira való jelölésnek megvannak a maga „korlátai”: nehezen lehet bekerülni a körforgásba például. Vannak bejáratos, „berögzött” nevek (és színházak), a többire nem nagyon figyelnek oda a válogató zsűritagok. Előbbiek produkálhatnak bármit, feltétel nélkül rajonganak érte, szinte „kritikátlanul” átcúsúznak a rostán. A többiek: csinálhatnak akármit, jót is néha, nem veszik tudomásul. Horațiu Mălăele remekbeszabott Lenni, vagy nem lenni... UNITER-díjazottnak... című, saját költésű „monológja” is bizonyíték erre, amelyet az április 18-i UNITER-gálán adott elő, a díjkiosztó egyik „művészi pillanataként” (moment artistic, ahogyan nevezi ezeket Ion Caramitru UNITER-elnök, örökös műsorvezető). Ez volt egyébként a háromórás műsor egyik legszimpatikusabb pillanata, leszámítva Bogdán Zsolt két „jelenését”: amikor átvette a neki ítélt díjat, illetve méltatta az Életmű-díjas Coca Bloos-t, remekül.

Mălăele – aki egyébként maga is a jelöltek között volt a Legjobb férfi főszerepért járó díjért – jó adag iróniát is tartalmazó szellemes szövege játékon hatott a gálára: kicsit kilendítette a szokásos laposságából, s akinek volt füle hozzá, az kihallhatta belőle a kritikát is.

Horațiu Mălăele szövege ugyanis épp erről szól: aki díjazott, az létezik, aki nem, az nem – értendő személyre és színházra egyaránt. Ha kaptál díjat, akkor megkeresnek a Culturaltól, a Cațavencutól, a Dilema Veche-től (vagyis nyomtatnak a fontos lapok), mondja Mălăele, ha nem kaptál, akkor nyilatkozatsz az „lți-biți és a Pinokkió a hazáért rádióknak”. Ha díjazott vagy: elronthatsz egy szerepet, mégis azt írják, „tulajdonképpen egy vázlat volt, egy jövődöbeli kisebb remekmű ígérete”. Ha nem vagy díjazott, és nem sikerül egy szerep, azt írják: „miután kiokádta az első replikát, két néző spontánul elaludt, a jelenlévő harmadik pedig beadta a papírjait az ország végleges elhagyására”. „Díjazottnak lenni: felhív Purcărete, és megkérdi, megvan-e otthon neked a Faust; nem lenni: felhív Hausvater, hogy megkérdezze, megvan-e a Vagina monológok. Lenni: keztesz George Banuval, és megengedtetik neked, hogy megérintsd Marina Constantinescut, nem lenni: nem fogsz kezet senkivel, ráadásul Florica Ichim is keresztezi az utadat.”

Mălăele szellemes szövege nagy derűtséget keltett, ennek ellenére, úgy vélem, sokan találva érezték magukat. Sajnos, nagyrészt valóban így működnek a dolgok színházi berkekben. Ha mondjuk „nem fogtál kezet Banuval, vagy nem érintetted meg Marina-t”, akkor nincs esélyed felkerülni a jelöltek listájára.

A másik válasz az lehet, hogy Matthias Langhoff nagyon is „helyreszabottan” rendezte meg a Kolozsvári Állami Magyar Színházban Shakespeare-darabját, ez pedig nem „jött be” a román kritikus szakmának. A rendező vallomása szerint ugyanis szeret „ráhangolódni az illető helyre”, szeret olyan színházzal dolgozni, amely ténylegesen kötődik egy helyhez, „ahol van az embernek fogalma azokról, akik látni fogják az előadást, és akikhez köze van ennek az előadásnak”. A Mértéket mértékkel pedig nagyon is köze van a kolozsváriakhoz, és mégis, épp ez teszi egyetemessé, mondja a rendező a vele készített interjúmban.

No, de ki is ez a Matthias Langhoff, és hogy került a kolozsvári színházba rendezni? A brechti színház egyik megújítójaként számon tartott rendező – aki egy időben a Berliner Ensemble igazgatója is volt – 2008-ban vendégeskedett először Kolozsváron, az Európai Színházi Unió XVII. Fesztiválja keretében, amelyen két előadással mutatkozott be: a Heiner Müller drámája alapján készült Kvarterrel, illetve az Isten mint páciens című produkcióval, amely Lautréamont Maldoror énekei alapján született. Az európai színház egyik legjelentősebb rendezője 1941-ben született Zürichben (Németországban élő szülei ide kerültek a háború alatt), Kelet-Németországot 1985-ben hagyta el – mint mondta, a hivatалosságok betiltották az előadásait, nem tudott már szabadon alkotni –, azóta Párizsban él. „A brechti iskola értelmében, amelyet saját iskolámnak vallok, a színház egészen konkrétan ’játéko’ jelent. És én megmaradok a mesteremnél”, vallja a rendező. Nos, ebből a „játékból” kaptunk izelítőt a kolozsvári színpadon, s bár kissé hosszúra nyúlt az előadás – több mint négy órát tart –, igazából nem panaszkodhat a színházkedvelő néző, mert többnyire jó játékban van része.

A magyar fordításban eddig Szeget szeggel címmel ismert Shakespeare-darabot Mértéket mértékkel-re igazító kolozsvári változatnak alcíme is született? William partija szajhák és szentek barátok és bérgyilkosok tolvajok és törvényhozók társaságában. Ez a kissé hosszúra sikeredett – úgy látszik a mérték(letesség) nem erős oldala Langhoffnak – szabadvers-szerű alcím szinte egyenes utalás a brechti iskolára: akár egy, az elidegenítés eszközével szolgáló song címe is lehetne. Ugyanakkor talán jelzés arra is, hogy ez a drámairodalomban „probléma-darabként” is kategorizált mű – vagyis olyan dráma, amelynek központi témája egy morális probléma – itt és most nem a(z egyik) keresztényi értelmezést dolgozza fel, vagyis nem a „megbocsátás drámája” játszódik majd le előttünk, hanem egyfajta társadalomkritikát állít elé.

Említettem, hogy Langhoff „helyreszabott” előadást rendezett, a produkció vetítéssel indít, amely a kolozsvári Karolina teret – pillanatnyilag Múzeum térnek hívják – tárja a néző elé, majd az ott sétáló, fagyaltot nyaló fiatal lány lassan beérkezik a színházba. A nézőtérén áthaladva, felmegy a színpadra, bekukkint a vetítővászon mögé, és örömmel mondja: megjöttek a színészek! Elindul a forgatag, az ide-oda járó színészek különböző Shakespeare-darabokból mondanak szövegeket, az időközben felhúzott vetítővászon mögül feltárul a rendező által tervezett díszlet, amely első látásra ugyan monumentálisnak tűnik, de az előadás során megbizonyosodunk a funkcionalitásáról. A játéktér egyébként kiterjed az előszínpadra, néha pedig a nézőtérre is. A fiatal lány – akit később Izabellaként látunk viszont a darabban – egy ideig vidáman bizonygatja, mily nagy öröm, hogy megjöttek a színészek, akik minden műfajban helyállnak, lelkesedése azonban lassan alábbhagy, végül már egyre elkeseredettebben mondogatja ugyanazt. A jelenet egyrészt a művészet iránti érdektelenségre, másrészt a színészek elsomorító helyzetére hivatott rámutatni, akik szinte éhbérért dolgoznak.

Szintén helyhez kötöttséget sugall az egyik szereplő (Pompeius – Hatházi András) beszédstílusa, a sajátosan kolozsvári, amolyan lakótelepi nyelvjárás, román szavakkal – kifejezésekkel teletűzdelt, első szótagot hangsúlyozó („kolozsvári”) beszédmodor, majd a „helyreszabás” az aktuális politikai történések mentén országossá tágul, s bár a darab Bécsset jelöli meg helyszíneként, mindenki számára világos: hazai kórképet rögzít az előadás. Shakespeare darabjának hangsúlyosan aktualizált változatát látjuk tehát, az improvizatív, interaktivitásba is áthajló részek alatt az alkotók maximálisan kihasználják a jelenlegi hazai politikai helyzet adta lehetőségeket, az ebből született poénon aztán megfelelően csattannak. A kettős szerepet játszó – Herceg és Pompeius – Hatházi

András ez utóbbiként lubickol a figura adta lehetőségekben, a külvárosi kocsmáros-vagányfiúja elénk tárja a tájainkon divatos „šmecher” típus minden jellemzőjét.

Amint fentebb már jeleztem, a Karolina térről „indul” az előadás: a videofelvételen először az ottani ferences templomot látjuk, mintegy utalásként a shakespeare-i cím biblikus jelentésére. Az angol cím ugyanis félreérthetetlenül jelzi a Hegyi beszédből vett ötletet.

Measure for Measure, vagyis mértéket mértékkel: „Ne ítéljtek, hogy ne ítéltessetek. Mert amilyen ítélettel ítélték, olyannak ítéltettek, és amilyen mértékkel mértek, olyannal mérnék nektek” (Mt 7, 1–2). Nem szeretnék értelmezésekbe bocsátkozni, ehhez ugyanis alapos elemzést kellene végezni a szerzői szándékról, a korról, a bibliai idézet jelentéséről, csupán jelzem, hogy van némi megalapozottsága a már megszokott magyar cím megváltoztatásának.

Hogyan is lehet interpretálni a darabbeli Herceg történetindító cselekedetét, tettem fel a kérdést magamban. Döntése, miszerint távollétében átadja a hatalmat helytartójának, Angelónak (Bogdán Zsolt), mondván: „Elutazásunk / Oly sürgető, hogy fontos dolgaink / Itt kell hagynunk elintézetlenül”, az én olvasatomban bizony nem a jóságos uralkodó tette, aki próbára akarja helytartója hűségét és vezetői rétermettségét. Inkább tehetetlenség, és még inkább ravasz politikusi húzás. Uralkodása alatt ugyanis oly mértékben elszabadult a pokol („Én engedtem oly hosszúra a póráz”, vallja be később a szerzetesnek), hogy azt már nem képes helyrehozni, inkább rászózza a helytartóra, oldja meg a helyzetet, végezze el a munkát helyette, majd „visszatérve” – miközben mindvégig jelen volt az eseményeken szerzetesi álruhában, manipulálva–mozgatva a szálakat – mértéket mértékkel mér. Önmagát azonban „kifelejt” a megméréstésből. Ehelyett „Mátyáskirályos-álruhás” kirándulása után képmutató módon „igazságot tesz”, na és persze végül megkegyelmez helytartójának. A morális probléma gyökere elsősorban tehát itt rejlik, és csak azután kérhetők számon a karrierista, szolgálatkész Angelo cselekedetei.

A hatalomról szól Langhoff rendezése, annak működéséről, a manipulációról, a törvényhozók törvénytelenégeiről, az árulásról és a képmutatásról. Itt és most, Kolozsvárra és Romániára igazítva.

Remek színészi munkát látunk az előadásban. Kiemelkedő teljesítményt nyújt a már említett Hatházi András: mindkét szerepben – Herceg és Pompeius – nagyszerű, megérdemelt volna egy alakítási jelölést, ha már az előadást nem vette tudomásul az UNITER-díjak jelölő zsűrije. Szépen kidolgozott alakítás Bogdán Zsolt Angelója és Orbán Attila Escalusa. Megemlíteném még Bíró József Porkolábját, Dimény Áron Lucióját és a Könyököt alakító Keresztes Sándort. A női „reszort” is többnyire jól teljesít: Kató Emőke és Varga Csilla például három-három figurát is elénk tár, és győzik színeikkel.

Bár Vasile Şirli nagyszerű zenét komponált a brechti songokat „pótló” Shakespeare-sonettekre, azok előadásmódja néhol – és főként néhány színész angol szövegmondása – kívánnivalót hagy maga után. Másrészt ezek beiktatása eléggé meghosszabbítja az előadás időtartamát, amely egyébként is „nyúlik” a több alkalommal bevetett improvizációs részek miatt.

Matthias Langhoff nem igazítja túlságosan happy end-re az egyébként azzal végződő shakespeare-i darabot, benne hagy egy kis fricskát, hadd érezzük az élet sanyarúságát. Többnyire az ártatlanok fizetnek meg mások bűneiért, vonhatjuk le a következtetést az előadást záró tánc alatt: az ártatlan, tiszta szívű Izabellát ide-oda taszigálják, bábuként kezelik a szereplők, ő pedig csak téblábol erre-arra, nem találja a helyét. Nem csoda, hogy ki szeretett volna lépni e világból. Kolostorba vonulás helyett azonban a Herceg feleségeként kell továbbélnie ezentúl. Ki tudja, melyik lenne jobb?

Kategória: Deleatur

Denumire autor: Köllő Kata

Látó Szépirodalmi Folyóirat